

Diskussion

Relevans, disciplin, helhed

AF

INGA FLOTO

Man har bedt mig om at reflektere over ordene: *relevans, disciplin, helhed* i relation til historievidenskaben.¹ Det er en vanskelig opgave, fordi jeg normalt ikke selv bruger disse tre ord, men jeg skal alligevel forsøge. Det første spørgsmål, der melder sig, er: Hvad er en historiker egentlig? Betegnelsen historiker er ikke en beskyttet titel, enhver kan kalde sig historiker, vi har ikke monopol på fortiden. Og det er måske også godt det samme, for vi er ikke altid de bedste til det. Sådan har det altid været. Et af de mest bevægende kapitler i Ellen Jørgensens bøger om dansk historieskrivning,² har den yderst prosaiske titel: *Det 16. aarhundrede*. Men jeg siger udtrykkeligt bevægende, for jeg synes hendes bøger, specielt den første, er dybt bevægende: Hun føler sig som led i en lang tradition og et fælles erkendelsesprojekt, som hun omfatter med dyb respekt og kærlighed. Det smitter. Mere nøgternt kan man også sige, at hun er repræsentant for en kumulativ videnskabsopfattelse, hvor frem-skriddetanken er en væsentlig ingrediens.

Men nu tilbage til kapitlet. Hun kalder det: *Det 16. aarhundrede*. Lige fra jeg læste det første gang, har jeg altid kaldt det: *Kampen for en Danmarkshistorie*, for det er jo det, det handler om. De er der alle sammen: Christiern Pedersen, Povl Helgesen, Peder Olsen, Hans Svaning, Anders Sørensen Vedel, Niels Krag, de lærde professionelle historikere, som vi ville kalde dem i dag. Men hvem skriver rent faktisk bogen?

¹ Artiklen er en lettere omarbejdet version af min indledningsforelæsning på det danske historikermøde 25.-26. august 1995. Foredraget var tænkt »mundtligt«, og omarbejdelsen er et forsøg på at gøre det mere »skriftligt«, men jeg har valgt at bibeholde forelæsningsformen, da det ellers ville have krævet en total omskrivning. Revisionen har desværre også bevirket, at en række udmærkede vittigheder er udeladt.

² *Historieforskning og historieskrivning i Danmark indtil Aar 1800*, Kbh. 1931 og *Historiens Studium i Danmark i Det 19. Aarhundrede*, Kbh. 1943.

Ja det gør adelsmanden og den aktive politiker Arild Huitfeldt. Det kan nok give stof til eftertanke.

Som jeg opfatter opgaven, er det altså at tale om hvad man måske kunne kalde universitetshistorien, den professionelle historie, historievidenskaben om man vil. Efter denne lille ekskurs, som jeg vil fastholde er central for emnet, vil jeg derfor vende tilbage til ordene: *relevans, disciplin, helhed*. Og jeg vil indledningsvis tillade mig at påpege en logisk inkonsistens: man kan efter min mening ikke tale om relevans, hvis man ikke definerer, hvad det er relevant i forhold til. For mig at se, ville den korrekte titel derfor være: *disciplin, helhed, relevans*.

Lad os derfor begynde med *disciplin*, som jeg meget hellere ville betegne som professionalisering. Men det er to sider af samme sag, disciplin er bare et vanskeligere ord, for det har en dobbelt betydning: Man underkaster sig disciplin, man bliver disciplineret, og dermed bliver det, man beskæftiger sig med: en disciplin. I dette tilfælde historie på universitetsplan, historievidenskab. Men disciplin betyder jo også, at man underlægger sig nogle begrænsninger. Gertrude Himmelfarb har i et opgør med postmodernismen udtrykt det således:³

»In a sense, modernism anticipated and tried to forestall the absolutistic relativism of postmodernism by creating a »discipline« of history. Conscious of the deficiencies both of the historian and of the historical record, acutely aware of the ambiguous relationship between past and present, the profession created a discipline of checks and controls designed to compensate for those deficiencies. This is the meaning of the historical revolution that drew upon such diverse sources as Enlightenment rationalism, Germanic scholarship, and academic professionalism to produce what was once called »critical history«.

Dette er en idéhistorisk forklaring på noget, som andre har givet en institutionel og strukturel forklaring på – og jeg vil tillade mig at citere mig selv, ikke fordi det er særligt originalt, men fordi det er en opsummering af mange andre forskeres synspunkter:⁴

»Professionaliseringen er betegnelsen for den udvikling de fleste videnskaber gennemgår i løbet af det 19. årh. Det er en proces, hvor de enkelte videnskaber definerer deres særlige genstandsområder og fastlægger deres specielle metodologi således at forholdet til nabovidenskaberne afgrænses klart. Der er derfor også tale om en selvstændiggørelses- og specialiseringsproces. For historieviden-

³ Gertrude Himmelfarb: »Postmodernist History« i essaysamlingen *On Looking into the Abyss. Untimely Thoughts on Culture and Society*, Vintage Books 1994, s. 136.

⁴ Inga Floto: *Videnskabernes Historie i det 20. århundrede. Historie. Nyere og Nyeste tid*, Gyldendal 1985, s. 14.

skaben betyder dette en gennemførelse af alt det, der nu om dage betragtes som en selvfølgelig ting i den professionelle historikers hverdag: Den kildekritiske metodes anvendelse ved brug og vurdering af kilder, alment accepterede principper og teknikker ved udgivelse og præsentation af historisk materiale og i tilknytning hertil en historikeruddannelse på universitetsniveau, etablering af historiske forskningsinstitutioner og publicering af særlige historiske tidsskrifter – man kunne også kalde det fagets *infrastruktur*.

Med disse to forklaringsmodeller, som i realiteten siger det samme på to forskellige måder, er også antydnet, hvad det handler om: Historie bliver et universitetsfag og definerer sig samtidig som en videnskab med klart definerede spilleregler, det bliver noget, man kan lære og få papir på. Hvis man overholder reglerne, er man en rigtig historiker, og hele infrastrukturen med anmeldelser i videnskabelige tidsskrifter, bedømmelsesudvalg osv. sikrer, at disse regler fastholdes. Hvis man ikke overholder dem, er man uden for lauget. Historie er blevet en *disciplin*, og fagets udøvere har disciplin. Men for at sådan noget skal kunne fungere kræves naturligvis, at der er nogen, der har *magt* til at håndhæve denne *disciplin*. Derfor er fagets indhold også genstand for en stadig magtkamp.

Hvis man ser på historievidenskabens udvikling i dette århundrede, kan man godt anskue den under synsvinklen: kampen om historiens genstandsområde, dvs. kampen om, hvad historie handler om. Det begynder som bekendt med den politiske historie, professionaliseringen hænger jo i høj grad sammen med nationalstatens fødsel. Kulturhistorien bliver marginaliseret i nogle magtkampe omkring århundredskiftet, til gengæld får den økonomiske historie sit store gennembrud i mellemkrigstiden. Siden 2. verdenskrig – og især siden 1960-erne er det gået hurtigt, man har kaldt det Den ny Historie og talt om et *socialhistorisk gennembrud* for at understrege opgøret med den klassiske politiske begivenhedshistorie. Centralt placeret i dette opgør er f. eks. Annaleskolen i Frankrig og Gesellschaftsgeschichte i Tyskland, der begge er strukturalistisk inspirerede, men iøvrigt af meget forskellig karakter.

I de sidste femten-tyve år er der imidlertid sket en formelig eksplosion, hvor utallige »subdiscipliner« har set dagens lys, der hver gør krav på at repræsentere historiens egentlige genstandsområde. Nu brugte jeg ordet sub-discipliner, andre har kaldt det bindestreghistorie: mentalitetshistorie, arbejderhistorie, kvindehistorie, bøssehistorie, mikrohistorie, økohistorie, etnohistorie, identitetshistorie osv. osv. Men nu vi er ved at overveje ord, så er selve brugen af betegnelserne sub-disciplin og bindestreghistorie jo udtryk for, at de, der bruger disse betegnelser, stadig mener, at den politiske historie er den egentlige historie. Man kan også vende det om og sige, at den politiske historie har mistet sit hegemoni. Vi

står rent faktisk på en slagmark, og det er der mange grunde til. Derfor vil jeg gå over til det andet ord: *helhed*.

Helhed forudsætter en eller anden form for konsensus. Denne konsensus var for mig at se alene sikret af fremskridtstanken, som var et konstituerende element ved historievidenskabens fødsel. Så længe man havde fremskridtstanken og dens følgesvend eurocentreringsen kunne man holde sammen på historievidenskaben, fordi alting – selv de mest mærkelige og inferiøre undersøgelser, men jo også de meget provokerende – kunne indskrives i menneskehedens fremmarch. Det kunne alt sammen opfattes som brikker i et stort puslespil, kortlægningen af civilisationens sejrsgang. *Helheden* i historien såvel som i historievidenskaben var i virkeligheden en grundlæggende præmis, et axiom. For historievidenskaben betød det så også, at man opererede med et kumulativt videnskabsbegreb: Vi står alle sammen på skuldrene af forgængerne, videnskaben går hele tiden frem. Det bliver bedre og bedre dag for dag.

Nu bliver jeg nødt til at omtale Thomas Kuhn. For mig var hans bog om *The Structure of Scientific Revolutions* fra 1962 den store *eye-opener*, det punkt, hvor optikken vender. Det ved jeg godt, den ikke er for alle, men det er værst for dem. I øvrigt stiftede jeg selv først bekendtskab med den i midten af 1970-erne, men det var jo en turbulent periode også i dansk historievidenskab, derfor var jeg sikkert særlig modtagelig. Jeg ved også godt, at jeg måske læser ham på en anden måde end de fleste, fordi jeg kom til ham via en anden amerikaner, nemlig Gene Wise, der i bogen *American Historical Explanations* fra 1973 forsøgte at »oversætte« Kuhn's resultater, så de kunne anvendes i en historiografisk sammenhæng. Det Wise gjorde, var i virkeligheden at vende Kuhn på hovedet, ligesom Marx gjorde med Hegel: Wise tog Kuhn's ide, som var udsprunget af en analyse af naturvidenskaben og derfor fokuserede på videnskabsinterne faktorer, og anvendte hans indsigter på historievidenskaben, og lagde derfor vægten på de videnskabseksterne faktorer. Men begge leverede de et opgør med det kumulative videnskabsbegreb og dermed med fremskridtstanken.

Man kan læse Kuhn's bog på mange måder, i hvert fald på to, som vi kender fra den klassiske kildekritik: som *levn* eller som *beretning*. Hvis man læser ham som *levn*, kan man sige, at han er symptom på den omvæltning i det vesterlandske verdensbillede, der var en følge af to verdenskrige, hvor fremskridtstanken blev sat over styr. I hvert fald efter 2. verdenskrig hvor koncentrationslejre og atombomber gjorde alle lige skyldige, og arvesynden igen blev en realitet. Det handler debatten i 1950-erne om, i 1960-erne begynder man drage konsekvenserne. For Kuhn's vedkommende blev det problematiseringen af det kumulative

videnskabsbegreb. Hvis man læser ham som *beretning* kan man også sige, at han historicerer videnskaben. Han påviser, at hvert paradigme hviler på nogle aksiomatiske forudsætninger, der sikrer en konsensus om, hvad der er værd at undersøge, og hvordan det skal gøres: videnskab er »*puzzle-solving*«. Men når aksiomerne anfægtes, indtræder muligheden for en videnskabelig revolution. Derfor foregår videnskabens udvikling ikke som en kumulativ proces, men som en *cyklisk* proces, hvor nye paradigmer erstatter gamle, optikken skifter, verden ser anderledes ud, og må undersøges på en anden måde.

Når jeg skal forklare dette for mine studerende, plejer jeg at tage min tilflugt til romerske kejserportrætter – selv om jeg mildest talt ikke er antikhistoriker. Men vi kender dem jo alle sammen, ellers kan vi gå ind på Glyptoteket og se dem. Alle disse realistiske, individualistiske hoveder, og så – bang! – selv om han ikke er på Glyptoteket: Konstantin den Store. Med blikket himmelvendt, eller i hvert fald stort, tomt og uudgrundeligt, en mytisk og monumental maske, men jo også en anden verden. Her skifter optikken, her vender verden, middelalderen begynder, der er vendt op og ned på aksiomerne. Det er for mig at se et paradigmeskift af dimensioner, og jeg tror – i mine sorte stunder – at vi står over for noget lignende i dag. Og det må selvfølgelig også få indflydelse på historievidenskaben, hvis videnskabsbegrebet, som vi kender det i dag, overhovedet kan opretholdes.

Dette var en lang ekskurs, som forhåbentlig alligevel handler om, hvorfor *helheden* i dag er problematiseret. Alle disse nye bud på, hvad der er centralt og væsentligt i historien, kan ikke mere samles under en fælles hat, der hedder civilisationens fremmarch mod stadig nye højder. Jeg vover næsten ikke at gentage det, for det har været sagt i så mange år, men alligevel: Vi befinder os i det, der i Kuhns forstand hedder en *videnskabelig krise*. Det kan lyde underligt, for aldrig har den offentlige interesse omkring historie måske været større, og aldrig er der blevet produceret mere historie, end netop i disse år. Og ikke alene af os, den etablerede institutionaliserede historievidenskab, men af utallige andre. Derfor er det måske også mere rimeligt at kalde det en *kulturel krise*, eller for den sags skyld bare *krise*. Det er jo ikke bare historievidenskaben det handler om.

Helheden kan stadig forfægtes i uddannelsen, det gør vi i Danmark, mest konservativt i København, men jo også ved de andre universiteter og -centre. I København bruger vi således stadig Kr. Erslevs grundbog fra 1911 som indføring i den hellige almindelige kildekritik, vi kræver *disciplin* for at opretholde illusionen om, at vi stadig er en *disciplin*. Men sådan er det åbenbart langt fra alle steder, i hvert fald ikke i USA. I det

ovenfor citerede essay af Gertrude Himmelfarb skriver hun også med al den polemiske kraft, som amerikanske historikere er så udmærkede til – og det er vel at mærke en salve, der er vendt ikke bare mod postmodernismen, men også mod Den ny Historie i alle dens varianter:⁵

»Postmodernism, even more than the older varieties of the new history, makes obsolete any course on methodology, because any prescribed methodology is regarded as arbitrary and »privileged«. The absence of such a course, the lack of any training in what used to be confidently called »the canon of evidence« – even more, the disrespect for any such canon – is itself a fact of considerable importance in the training (or non-training) of young historians. This methodological liberation has done more to transform the profession, making it less of a »discipline« and more of an impressionistic »art«, than any conscious conversion to postmodernism. It may, indeed, prove to be the lasting influence of postmodernism«.

Hvis jeg skal summere disse spredte bemærkninger om *helhed* må det blive: Da historie blev en faglig disciplin, en videnskab, blev dens udøvere pålagt *disciplin*, men det var en metodologisk disciplin, der foreskrev, *hvordan* man skulle gøre, ikke *hvad* man skulle gøre. Det videnskabelige gennembrud faldt sammen med den politiske histories højkonjunktur, men selve de metodologiske krav, disciplinens håndhævelse, udelukkede ikke andre former for historie som legitime, disciplinens – fagets – udvikling i det 20. årh. er tværtimod karakteriseret ved en stadig magtkamp om den rette måde at skrive historie på, om historiens genstandsområde. Så længe fremskridtsparadigmet, som ikke bare var historievidenskabens, men hele den vestlige kulturs, var regerende, var det imidlertid muligt at opretholde en *helhed* også i historievidenskaben. Og det er så mit postulat, at det er det ikke mere. Og dog – helheden eksisterer stadig, men på et andet plan: *Vor fælles fascination af fortiden, af historien.*

Inden jeg går over til det sidste svære ord, som hedder *relevans*, vil jeg gerne indskyde nogle betragtninger over, hvordan jeg mener historievidenskaben udvikler sig. Vi beskæftiger os med menneskelige samfund, og vi befinder os selv i et menneskeligt samfund, derfor er vi både underkastet videnskabsinterne og -eksterne faktorer, når vi bedriver historie. Alt hvad jeg har sagt tidligere om paradigmer viser, at jeg betragter de videnskabseksterne faktorer som meget væsentlige, måske afgørende. Men det betyder ikke, at de interne faktorer ikke har nogen betydning. Al videnskab befinder sig en konstant dialog, et konstant

⁵ Anf. sted, s. 156.

generationsopgør. Min yndlingshistoriker Richard Hofstadter udtrykte det således i bogen *The Progressive Historians* fra 1969:⁶

»A good deal of what has gone into this book is then a reprise of that perennial battle we wage with our elders, particularly with our adopted intellectual fathers. If we are to have any new thoughts, if we are to have an intellectual identity of our own, we must make the effort to distinguish ourselves from those who preceded us, and perhaps pre-eminently from those to whom we once had the greatest indebtedness«.

Man kunne også kalde det for det videnskabelige *Ødipus-kompleks*.

Så er det måske let at gætte, hvor jeg vil hen, når det følgende skal handle om *relevans*, ellers må jeg forklare det. *Relevans* er noget relativt, man må altid spørge: relevant i forhold til hvad. Derfor kan man i virkeligheden ikke tage ordet relevans i sin mund uden i samme ånde- drag at tænke på *magt*. Den der har magten, definerer hvad der er relevant og ikke relevant. Det er uproblematisk, så længe der er tale om hegemoniale forhold, det er problematisk, når der ikke er noget hege- moni. Så er det ene dybt relevant for nogle og totalt irrelevant for andre, og kun en magtkamp kan afgøre, hvad slags relevans, der er relevant! Det er den situation jeg mener, historievidenskaben befinder sig i idag. Samtidig mener jeg, at man kan tale om *relevans* på flere planer, og det er her Hofstadter-citatet kommer ind. Historievidenskabens formål er en udforskning af fortiden og dens mål en stadig bredere og mere dybt- gående erkendelse af denne fortid. Men historievidenskaben har samti- dig sin egen indre dynamik, sit eget interne formål, den vil også udvikle sig selv som videnskab. *Relevansen* for de to formål er ikke nødvendigvis identiske. Det lyder som tågesnak, og er det måske også, men hør nu alligevel:

Hvis man mener, den politiske historie er historiens egentlige gen- standsområde, så er lokalhistorien dybt irrelevant. Hvis man mener, kvindehistorie er det centrale, er »Dead White Mens« historieskrivning også dybt irrelevant, for den sags skyld også levende hvide eller andre farvede mænds, osv. osv. Dvs. at relevansen bestemmes af definitionen af genstandsområdet, og vi er så tilbage i den tidligere omtalte magtkamp. Og opfattelsen af genstandsområdet hænger i den sidste ende sammen med videnskabseksterne faktorer, med hvordan man mener verden er skruet sammen, og hvad der er væsentligt i den. Men hvis man som Hofstadter vil myrde fædrene for at sige noget nyt, og det tror jeg de fleste historikere gerne vil, så kan det også gøres på videnskabsinterne

⁶ S. xiv. – Jvf. også Floto, anf. sted, s. 166.

præmisser. Man kan gøre op med fædrene, fordi man mener, verden nu ser anderledes ud, men man kan også levere et opgør, fordi man mener, videnskaben bør se anderledes ud. De to ting hænger ofte sammen, men ikke nødvendigvis altid.

Lad mig give et eksempel: En af de seneste varianter indenfor historievidenskaben er den såkaldte *mikrohistorie*. Den henter i høj grad inspiration fra antropologien, især Clifford Geertz' såkaldte »thick description«, som den bl.a. kommer til udtryk i hans berømte artikel om hanekamp på Bali. Det der er fælles for mikrohistoriens forskellige udformninger, er et opgør med de store systemer, det være sig marxisme eller strukturalisme, et forsøg på at finde tilbage til menneskene, til dem, der »strukturerer strukturerne«. I de store systemer forsvinder det enkelte menneske, det hele bliver meget deterministisk, men sådan er livet jo ikke skruet sammen for et almindeligt menneskes betragtning. Vi står hver dag i nogle valg, hvor vi måske nok reproducerer strukturerne, men alligevel, netop gennem det helt personlige valg, ændrer dem – langsomt og møjsommeligt, men dog. Ellers var vi jo stadig stenaldermennesker. Hvis vi vil forstå, hvor og hvordan det sker, må vi helt ned på mikroplanet, i dagligdagens kedsommelighed, hvor alle de små detaljer i den sidste ende ændrer verden. Derfor kan man hente inspiration hos antropologerne, der jo netop går ud i dagligdagen i fjerne eksotiske lande og gennem minutiøse iagttagelser forsøger at få mening i det hele.

Antropologen er nødt til at træde i en yderst konkret, ja nærmest korporlig dialog med det samfund han møder, han er på een gang iagttagere og aktiv medspiller, han er hele tiden konfronteret med sig selv, dvs sin egen kultur og det han fortolker. Han er midt i det, han kan ikke bare lukke bogen og gå hjem. Han er – også rent fysisk – anbragt i den klassiske hermeneutiske cirkel, og derfor kan man også sige, at mikrohistorien gennem sin inspiration fra antropologien for alvor bringer hermeneutikken ind i historievidenskaben igen. Den italienske historiker Giovanni Levi har udtrykt det således:⁷

»In microhistory, in contrast, the researcher's point of view becomes an intrinsic part of the account. The research process is explicitly described and the limitations of documentary evidence, the formulation of hypotheses and the lines of thought followed are no longer hidden away from the eyes of the uninitiated. The reader is involved in a sort of dialogue and participates in the whole process of constructing the historical argument. ...

I would point out that, contrary to functionalism's emphasis on social coherence, microhistorians have concentrated on the contradictions of normative

⁷ I artiklen »On Microhistory« i Peter Burke (ed.): *New Perspectives on Historical Writing*, Polity Press 1991, 106-107.

systems and therefore on the fragmentation, contradictions and plurality of viewpoints which makes all systems fluid and open. Changes occur by means of the minute and endless strategies and choices operating within the interstices of contradictory normative systems. This is truly a reversal of perspective in that it accentuates the most minute and localised actions to demonstrate the gaps and spaces which the complex inconsistencies of all systems leave open. ...

There are, therefore, two possible ways of reading social context: as a place which imputes meaning to seemingly strange or anomalous particulars by revealing their hidden significance and consequently their fit with a system; or, on the other hand, as a matter of discovering the social context in which an apparently anomalous or insignificant fact assumes meaning when the hidden incoherences of an apparently unified social system are revealed. ...

The choice of micro dimensions arose as a direct result of the traditional preponderance of macro contextual interpretation, in view of which it was the only experimental way to take«.

Det her er fadermord, så det batter, et opgør med hele den »objektive videnskabelige historieskrivning«, og med alle de store systemer, men – kan man indvende: Det hele kan forklares videnskabseksternt, også i den store verden er systemerne brudt sammen og anarkiet hersker. Det skal jeg ikke modsige, men blot påpege, at eksterne faktorer forklarer, hvorfor en ændring er mulig, men ikke nødvendigvis hvorfor den tager den form, den tager. Og det, Levi her giver udtryk for, er helt klart videnskabsinternt: »it was the only *experimental* direction possible to take«.

Antropologerne har altid studeret »den anden«, the *other*, også blandt historikere i dag kan man se udtrykket: »the past is a foreign country«. Den ekstreme kulturrelativisme kan blive en konsekvens af fremskridtsparadigmets sammenbrud, men derfor mener jeg alligevel, man kan opretholde begrebet *relevans*, det bliver bare på et andet plan: både på det videnskabseksterne og –interne niveau kommer *relevans* til at handle om *kvalitet* og *perspektiv* i undersøgelsen, og så bliver historie en kulturvidenskab som alle andre.

Men hvad betyder så *kvalitet* og *perspektiv*? Ja, her kunne så begynde en helt ny forelæsning, som tager alle de løse og underforståede ender op, som jeg har ladet ligge. I stedet vil jeg angribe problemet fra en anden led. Tiden står i biografiens tegn – det kunne jeg også have talt om i stedet for om mikrohistorien, for det handler om det samme, menneskets tilbagekomst i historien, strukturhistoriens afmagt, eller måske strukturhistorikernes? I stedet vil jeg give et selvbiografisk bidrag, som samtidig skal betragtes som en hyldest til det, vi alle sammen beskæftiger os med, nemlig det vi plejer at kalde videnskab.

Da jeg begyndte at studere i 1956, var der noget, der hed filosofikum, og da jeg gik hos Frithiof Brandt – som var en meget inspirerende person

– læste jeg Harald Høffdings filosofihistorie. Det er en lille kontant bog, som jeg ikke husker ret meget af, og i øvrigt kom jeg op i Descartes. Men een ting har jeg aldrig glemt: det er afsnittet om Spinoza. Han brugte hele sit liv på eet eneste projekt: *Erkendelse*. Brandt tillod sig i den forbindelse at mene, at det nok var et meget asketisk livsideal. I min idealistiske og kundskabstørstende ungdom forstod jeg ikke denne kommentar, men det har jeg så gjort siden! Men alligevel: i meget mindre målestok og med meget mindre afsavn, er dét Spinoza gjorde vel dét, vi allesammen gør. Magtkampe og generationsopgør, paradigmers opgang og fald, hvorfor sidder vi stadig i det? Fordi vi stræber efter *erkendelse* – og lad mig tilføje, at for mig har universitetsundervisning altid været en bestræbelse på *erkendelsesfællesskab*.

Relevans hænger derfor, for mig at se, sammen med ny *erkendelse*, hvilket ikke nødvendigvis er identisk med ny *viden*. Lad mig illustrere det med et eksempel, der er neutralt i forhold til os selv: Selv nok så mange statistiske undersøgelser over cancerdødsfald, har ikke bragt os nærmere løsningen af det, man populært kalder »kræftens gåde«, men vi har fået en masse nye facts. Vi har fået viden, men ikke erkendelse. Overført på vor egen situation, og i lyset af alt, hvad jeg tidligere har sagt, vil jeg formulere det således: *relevans* er et tvetydigt begreb. En undersøgelse, der kaster nyt lys over væsentlige sammenhænge i vort moderne samfund, kan være dybt relevant, men det kan en undersøgelse, der bringer videnskaben ind på nye spor, også være. Det afhænger af *kvalitet og perspektiv*, dvs. hvad der bringer ny *erkendelse*.